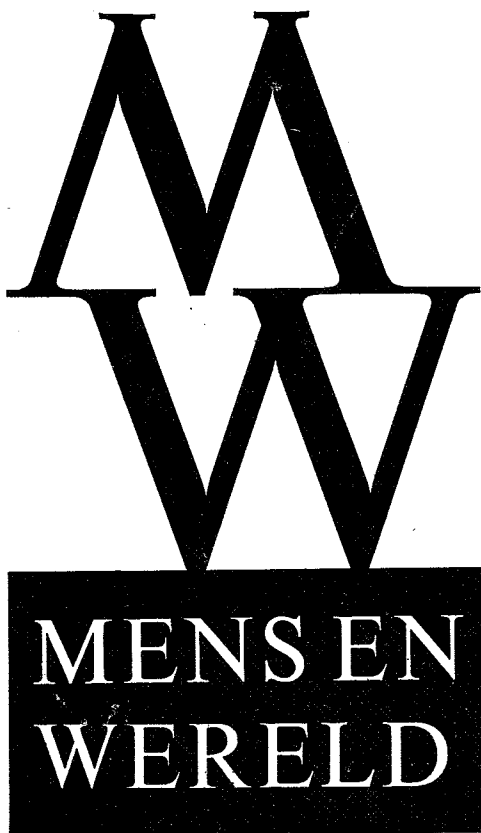

DE LASTIGE STAD

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 12
10 juni 1967**

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
H. Mozes, mej. E. van der Reijden, R. de la Rie,
mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten

Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:

postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:

voor leden van humanistische organisaties f7,50

voor niet-leden f9,50

buitenland f12,-

Losse nummers f0,50

In dit nummer o.a.:

A. L. Constandse:

'De lastige stad' (pag. 1 en 3)

Casper Vogel:

'Paranoia' (pag. 4)

P. Krug:

'Problemen omtrent het al of niet bestaan
van God' (pag. 6 en 7)

WEL zelden zal een eervol ontslag, dat aan een burgemeester is verleend, aanleiding hebben gegeven tot zoveel roerig commentaar als dat van mr. Gijsbert van Hall. Het grootste deel dergenen, die in de hoofdstad zelf zijn vertrek hadden geëist, verzetten zich plotseling tegen de onelegante manier, waarop de regering hem wegstuurde. De burgemeester had wel willen heengaan, maar dan de eer aan zichzelf wensen te houden, en ontslag willen vragen op een later tijdstip. Dit vond het kabinet ongewenst en het zegde hem op 9 mei aan, dat hij moest gaan. Maar, als er dan zo'n haast bij was, waarom behoefde dat ontslag dan pas in te gaan op 1 juli?

Bovendien waren de Amsterdamse wethouders op diezelfde negende mei door minister Beernink in de waan gebracht, dat de regering *niet* meende: 'Van Hall moet weg, hoe dan ook.' En wethouder Koets voelde zich 'grotelijks belazerd'. Toen ontstond de stemming, die tot uiting kwam in het spanadoek: 'Rot-Beernink, blijf met je rotpoten van onze rotburgemeester af.' Het was een pijnlijke herinnering aan wat Amsterdamse anti-semieten tijdens de bezetting aan de Duitsers verweten met hun leuze: 'Rotmoffen, blijf met je rotpoten van onze rotjoden af.' Geen blijk dus van genegenheid, maar van weerzin tegen inmenging in de interne aangelegenheden der hoofdstad van de zijde van een nog minder populair vreemd gezag. Tot zover dan het kleurrijke dubbele conflict, van de Amsterdammers met hun burgemeester, en tussen de hoofdstad en de regering. Opgemerkt dient daarbij nog, dat mr. Van Hall is ontslagen wegens nalatigheid bij ordeverstoringen als die op 13 en 14 juni (de aanval van bouwvakarbeiders op het gebouw van 'De Telegraaf') terwijl 'het volk' hem veel meer verweet te hard te hebben laten optreden tegen linkse demonstranten. Voor Den Haag was hij dus te slap en voor Amsterdam te autoritair geweest. Inderdaad was de burgemeester wel tussen twee stoelen gevallen. Zijn onzekerheid was manifest gebleken in zijn televisie-gesprek met Mies Bouwman. En zijn woordenkeus was niet verstandig, toen hij hinderlijke

straatjeugd 'schorremorrie' noemde en een tegen hem gericht geschrift van Harry Mulisch 'vuige laster', hoewel deze auteur als literair pamflettist een roemrijke Nederlandse traditie voortzette.

De enorme publiciteit, die aan al zulke spectaculaire verschijnselen werd gegeven, zou doen vermoeden dat ons volk zich verveelt en behoefte heeft aan sensaties. Voor een klein deel is dit wel waar. Dramatische tegenstellingen tussen klassen, kerken en partijen, of onverzoenlijke tegenstellingen tussen volk en regime ontbreken. De meeste hervormingen die bijvoorbeeld door de provo's worden verlangd, zijn in een burgerlijke democratie wel te verwezenlijken. Ook het communisme heeft als boeman vrijwel afgedaan.

NIET de verdedigende radicale idealen, maar verstorende methoden en niet zelden vindingrijke provocaties schokten burgers, die weinig gewend waren. Dat de politie daar vaak met onevenredig geransel en de justitie met onrechtvaardige straffen tegen optrad, was aan diezelfde overschatting van de aard van het protest te wijten. Maar een afleiding in de gezapigheid van het gestroomlijnde leven gaven de protesten wel.

Toch is die behoefte aan spanning in een eentonig bestaan geenszins hoofdzaak. Er heerst, met name in de grote steden waar zich gemakkelijk massa's vormen, waar de communicatie voor elke kreet een echo oplevert en onlustgevoelens vaak gemeenschappelijk worden beleefd, een onbestemde nervositeit. De verzorgingsstaat heeft de sociale nood naar de achtergrond gedreven. Andere noden manifesteren zich des te duidelijker. De moderne grote stad is veelal een stenen woestijn, door moderne schilders ook als een vijandig monster geschetst. Nergens elders voelen zich de mensen misschien zo eenzaam, voorzover het aankomt op hun behoefte aan gevoeligheid, warme kameraadschap, menselijk begrip en wat meer innerlijke rust. Daarbij komt dan de onzekerheid omtrent het lot van de gehele mensheid in

(Zie verder pag. 3)

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

Rangen en standen

Rangen en standen moeten er zijn, denk niet dat er anno 1967 geen verschil meer is tussen een 'dame' en een 'vrouw', in roomboterkringen blijkt men zich er nog streng aan te houden, gezien de advertentie:

Dames en vrouwen, wie keek er zuinig?

De boterkeek waaraan echte boter ontbrak, of de visite die hem kreeg voorgezet?

Het verschil van die paar stuivers is het verschil tussen saai en heerlijk,

het verschil tussen iets dat op boter lijken wil en echte heuse boter.

De moraal, dunkt me, is duidelijk, wie roomboter eet is een dame, wie een ander smeersel neemt is een vrouw, om over de leugen van 'een paar stuivers verschil' nog maar te zwijgen. Jaren geleden kende ik, op een dorp, een 'dame' en de wijze waarop zij over 'bakboter' sprak als ze margarine bedoelde, is me altijd bijgebleven. Misschien heeft zij die advertentie wel bedacht.

Bloot I

Soms ligt er tussen post en kranten wel eens een reclamefolder, soms... En een heel enkele keer is daar een mooi gekleurd papier-tje bij, waarop men op meelevende, hartelijk-menselijke wijze 'openhartig' schrijft over de geheimen van het geslachtsleven en hoe hèn uit de penarie te helpen, die moeilijkheden hebben op dat gebied.

Gisteren vond ik een blaadje dat 'erotiek en puur-realisme, naar ware feiten die vandaag en jaren later nog aktueel zijn' beloofde voor slechts f 4,90 per deel, als men er zes tegelijk neemt. 'Hoe zalig is de zonde', heet er een, 'Slavinnen van de revolutie' is de titel van een ander en heus, ik weet niet wat ik kiezen moet. Want voor slechts f 5,90 kan ik ook 'Naakt geboren, bloot gebleven' door Monique van Vooren kopen: *openhartige bekentenissen van een naakt-loopster; in dit zeldzame boek vertelt de jonge schrijfster van haar avonturen in nudistenkampen, waardoor men voorgoed met preutsheid kan afrekenen. 'n Zeer bijzonder werk met 40 originele foto's naar de natuur, waarbij enkele van Monique van Vooren zelf. Kan niet nader omschreven worden. Beslist geen uitreiking aan minderjarigen. In goud gestempelde kunstlederen kleurband.* En als dat van die minderjarigen erbij

komt, nou, dan wordt het pas goed

handjes wrijven natuurlijk!

Wat ik wel vurig hoop is, dat ze me voor die luttele f 5,90 nu ook inderdaad Monique van 'Vooren' geven en niet van achteren.

Bloot II

De Duitse gemeente Uelsen vecht tegen een nudistenplaag, het dorp van maar 2500 inwoners heeft al liefst drie nudistenkolonies binnen haar enge grenzen. De gemeente-secretaris is bang dat er nog meer zullen komen, nu blijkt dat de boeren grif hun land aan de bloterikken verhuren. Blijkens het Algemeen Dagblad begrijpt de secretaris dit niet goed: *'Ik snap de boeren niet die hun grond vaak tegen veel geld verhuren. Dat klopt natuurlijk niet, want diezelfde boeren gaan iedere zondag naar de kerk!'* Men vraagt zich af of de man simpelweg naïef is of een bijna-Engels aandoende hatelijkheid debiteert.

Een caféhouder, die bier en levensmiddelen aan de naaktlopers verkoopt, zegt: *'Ik heb nooit last van ze. Ik ben er tegen dat de gemeente die protestbrief heeft gestuurd. 't Zijn verdorie mijn klanten. Ze mogen mij niet zomaar van mijn broodwinnig beroven.'*

U ziet maar weer, hoe het commerciële met het zedelijke botsen kan... De schoolmeester van het dorp zegt nuchter: *'Ik voel er niets voor mijn leerlingen voor die nudisten te waarschuwen. Als ik dat zou doen, dan ligt morgen de hele school met verrekijkers in de bossen te gluren!'*

Pakkendste leus van de week

'Het Beatevenement van deze eeuw', naar aanleiding van een beatfestival in de Energiehallen in Rotterdam. Fijn, dat er van deze eeuwenoude cultuuruiting eindelijk eens een festival komt.

(Schijn)heilige missen

U kunt het geloven of niet, maar dit stond in het Algemeen Handelsblad: *De aartsbisschop van Madrid heeft het celebreren van missen voor de zielerust van Adolf Hitler verboden. Na een door de kerkelijke overheid toegestane mis voor de Italiaanse fascistenvoorman Benito Mussolini, die enkele dagen geleden in de Spaanse hoofdstad plaatsvond, was bij sommigen het denkkebeeld gerezen soortgelijke diensten voor de nagedachtenis van Hitler te arrangeren. In de Zuid Spaanse stad Burzia was men al van plan dit nog de komende*

week te doen. Ook hier heeft de kerkelijke overheid een dergelijke vertoning verboden. Er zijn, met name in Spanje, in de naam des Heren al zoveel schijnheiligheden, schijnvertoningen en openlijke wandaden bedreven en bovendien hoort fascistenaanbidding nu eenmaal in een fascistische staat, dat het allemaal misschien toch ook weer niet zo bevreemdend hoeft te worden genoemd. Het wijwater zal de zonden wel weer wassen.

Pakkendste uitspraak van de week

Uit het Algemeen Dagblad: *'Het blaffen van een hond schaadt de hemel niet!'* Aldus een taxichauffeur in Cairo tegen een bijna omver gereden scheldende voetganger.

Beter straat vegen, dan les geven

Het is verre van mij, de mannen van de reinigingsdiensten niet een behoorlijk loon toe te wensen; elke keer als ik de weer leeggemaakte vuilnisemmer op het balkon zet, denk ik: ze moesten het eens niet meer willen doen...

Maar toch is er ergens iets blijven hangen van de nog altijd veelgebruikte kreet: 'als jij je best niet doet, weet je wat er dan met je gebeurt! Dan word jij putjesschepper!' En daar moest ik wel even aan denken toen ik in het Algemeen Dagblad las: *De 24-jarige Martin Simonds uit het Britse Watford verdiende als leraar kunstgeschiedenis aan een meisjesschool nog geen honderd gulden per week. Hij is nu vuilnisman met een salaris van 170 gulden.*

Tast toe

Op 2, 3 en 4 juni werd er in het

Haagse Gemeentemuseum een bijzondere tentoonstelling gehouden. Volgens Het Parool is die expositie uitsluitend toegankelijk voor blinden en hun begeleiders - voor zover bekend de eerste keer dat zo'n speciale expositie in ons land wordt gehouden. Er staan vijftien beeldhouwwerken uit de twintigste eeuw en een reeks andere zaken, zoals een olielampje uit India, een Rembrandtkan en een prisma van Berlage ter betasting opgesteld.

Een zeer lofwaardig initiatief van het Gemeentemuseum; ik hoop van harte dat het navolging zal vinden, opdat zij die van het 'kunnen zien' verstoten zijn, toch in directe aanraking zullen komen met uitingen van beeldende kunst.

Kapot aan de onafhankelijkheid

Neues Österreich, het eerste blad dat na de tweede wereldoorlog (op 1 april 1945) verscheen en grote verdiensten had, is opgeheven. Uit het bericht in de Haagse Courant hierover, blijkt dat de financiële moeilijkheden waarin het blad verzeild raakte voornamelijk aan zijn grote mate van objectiviteit en onafhankelijkheid te 'wijten' zijn. *Het kon zich niet handhaven, omdat de concurrentie van de gesubsidieerde partijbladen te groot was en vooral, omdat vanaf 1957 ook in Oostenrijk de zogenaamde boulevardbladen met hun sensationele verhalen en foto's meer en meer lezers trokken. Het blad heeft bijna 22 jaar op voortreffelijke wijze de publieke opinie in Oostenrijk gevormd en vooral de aandacht gevestigd op de algemene belangen van het land zonder zich te buigen voor de dictatuur van één bepaalde politieke partij.*

Zij was nog kind en zag verward het binnenst buiten van wat zij eerder droomde. Sprong zij door de ruiten?

Wierp ik de tafels om? Welnee, zij leerde lonken en heeft met mij nog vaak op het geluk gedronken,

Maar als haar ogen dan opeens van tranen blonken herkende ik het muiten van haar kinderhart.

ARJEN STRUIK

Nog zijn wij iemand en de dingen iets want tussen ons is dag en nacht verschil

Tot wij de eigen grenzen overgaan alsof de een de ander doden wil...

Doch in de schaduw van dit avontuur sluit slaap ons voor elkaar hermetisch af.

ARJEN STRUIK

Hoofdbestuur Humanistisch Verbond steunt Comité Vrij Griekenland

HET hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft zijn instemming betuigd met de oproep van het 'Comité Vrij Griekenland'. Het spoort zijn leden aan ook individueel van hun instemming te doen blijken. Het correspondentieadres is: Prins Hendriklaan 39, Doorn. Wij laten hieronder onverkort de tekst volgen van de oproep, die het 'Comité Vrij Griekenland' uitzond.

ONDERGETEKENDEN, Nederlanders van verschillende politieke overtuiging, hebben met ontsteltenis kennis genomen van de staatsgreep dd. 21 april jl. in Griekenland. Uit hetgeen thans is bekend geworden omtrent motieven en feitelijke gedragingen van de nieuwe machthebbers, is naar hun mening te concluderen, dat:

- de parlementaire democratie in Griekenland heeft opgehouden te functioneren,
- elementaire grondrechten van de Griekse burgers worden geschonden,
- de gebeurtenissen in Griekenland zich niet verdragen met het Europese verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, waar dit beoogt de handhaving van: 'fundamentele vrijheden, welke de grondslag vormen voor rechtvaardigheid en vrede in de wereld en welke handhaving vooral steunt, enerzijds op een waarlijke democratische regeringsvorm, anderzijds op het gemeenschappelijk begrip en de gemeenschappelijke eerbiediging van de rechten van de mens, waarvan die vrijheden afhankelijk zijn'.

Ondergetekenden, de overtuiging toegedaan, dat de aantasting van de democratie in Griekenland noopt tot een scherpe veroordeling en een krachtige stellingname, zijn van oordeel, dat een bundeling van alle krachten noodzakelijk is om op zo kort mogelijke termijn het herstel van de democratie in Griekenland te bewerkstelligen.

(Vervolg van pag. 1)

het atomische tijdvak, mede veroorzaakt door de groeiende tegenstelling tussen arme en welvarende volken en door de veelsoortige revoluties, die zich aankondigen. Zoals voorheen de opstandigheid van het proletariaat zich het felst openbaarde in de grote steden, zo zijn deze nu de gevoelige barometers voor een wereld, die op alle terreinen in gisting verkeert. Amsterdam zou een dode stad zijn, als het niet zo'n zenuwcentrum was.

Natuurlijk kenmerkt de grote stad zich ook door iets anders: zij biedt gelegenheid voor het beleven van lust-ervaringen, die elders in mindere mate verstrekt worden. Er is geen enkele reden om af te keuren, dat de mens materiële, zinlijke en geestelijke genoegens nastreeft. Muziek, dans, toneel, happenings, seksueel verkeer, shows enz. maken het leven intenser. Maar men behoeft geen zedenprediker te zijn om te beseffen, dat zij des te meer worden gezocht naarmate onlustgevoelens moeten worden verdreven. Dat is trouwens een eeuwig verschijnsel. Zelfs de filosofie helpt de mens, zich te verzoenen met het bestaan.

Wanneer men dit alles beseft moet de conclusie zijn dat de hoogste stadsbestuurder meer moet zijn dan een ambtenaar. Hij moet

Zij hebben daartoe een comité 'Vrij Griekenland' gevormd, dat zich ten doel stelt te streven naar:

1. onmiddellijke vrijlating van alle personen, die bij de staatsgreep zijn gearresteerd,
2. onmiddellijk herstel van democratische grondrechten als vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging en vergadering, persvrijheid en onafhankelijke rechtspraak.

Het comité doet een dringend beroep op de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement om op korte termijn stappen te ondernemen, die kunnen leiden tot herstel der democratie in Griekenland. Het comité nodigt de regering uit om op de kortst mogelijke termijn de gebeurtenissen in Griekenland in het comité van ministers van de Raad van Europa aan de orde te stellen. Het is de mening toegedaan dat de regering de gang van zaken in Griekenland ook binnen de Navo-raad aan de orde dient te stellen.

Degenen, die de activiteiten van het comité financieel willen steunen kunnen hun bijdrage storten op girorekening nummer 763800 t.n.v. de penningmeester 'Comité Vrij Griekenland' te Amsterdam.

Ondergetekenden roepen alle Nederlanders, die de doelstellingen van het comité onderschrijven, op om van hun adhesie blijk te geven. Mr. P. J. G. Kapteyn, hoogleraar te Utrecht, voorzitter; H. Wieringa, lid Tweede Kamer, secretaris; mr. J. H. Smeets, voorz. comité Waakzaamheid; Loet Steenbergen, regisseur; drs. Th. E. Westerp, lid Tweede Kamer; H. J. Lankhorst, lid Tweede Kamer; H. Wiegel, lid Tweede Kamer; dr. P. R. Baehr, lector Gemeente Universiteit Amsterdam; mr. C. A. Bos, lid Tweede Kamer; dr. P. H. Kooymans, hoogleraar Vrije Universiteit Amsterdam; P. J. J. van 't Hout (namens drie vakcentrales); F. A. A. Duynstee, oud president N.S.R.

de bevolking van een roerige metropool niet vrezen, maar begrijpen. Hij behoort gelegenheden te scheppen waar de jongeren mogen 'happenen' en de ouderen kunnen demonstreren. Hij zal er naar streven in de jachtige stad pleinen en straten te reserveren voor voetgangers en spelende kinderen. Hij moet vooral proberen de politie te doordringen van haar sociale, ordenende taak, als orgaan van een vertrouwde gemeenschap, waarvoor zij geen angst behoeft te koesteren als zij zelf redelijk optreedt. En waarom zou een burgemeester het bij demonstraties niet aan de organisatoren overlaten, zelf een ordedienst in te stellen? En zo zijn er veel meer mogelijkheden, om tot decentralisatie van het bestuur en tot autonomie van volksgroepen te komen.

De woorden 'links' en 'rechts' zijn vaak misleidend. Maar men kan een dom of onverdraagzaam beleid wel onderscheiden van een redelijk en menselijk beheer. De mogelijkheid tot humanisering der samenleving hangt mede af van een burgemeester. Mr. Van Hall stond blijkbaar te ver af van de problematiek der moderne grote steden, hij was te weinig een zelfverzekerde filosoof, en dus was zijn natuurlijk overwicht over mensen en omstandigheden niet groot genoeg. Zijn opvolger behoort geen partij-politicus te zijn, maar wel een sterk karakter te hebben.

CONSTANDSE

Vlak naast ons woont een jongetje. Een gewoon jongetje, van acht jaar, niets bijzonders, met een blonde borstelkuif en een grote bril, waar hij soms overheen kijkt en die ieder ogenblik stuk is, want het is een heel wild jongetje. Als een klein, stout haasje hipt hij door 't leven, doodsbang voor alles, wat groter en sterker is dan hij, maar verder altijd in beweging, altijd paraat om streken uit te halen en direct klaar om met het onnozelse gezicht van de wereld, iedere schuld glashard te ontkennen en op een ander te schuiven. Toch is het een aandoenlijk knulletje. De eerste zes jaar van zijn leven heeft hij doorgebracht in de kolkende heksenketel van het onvoorstelbaar slechte huwelijk van zijn ouders. Toen eindelijk, na een afschuwelijke en onsmakelijke touwtrekkerij, de scheiding een feit was, daalde over dit kinderleven een ongekenste rust en kwam er een eind aan de verschrikkelijke angsten, die dit kind van zijn allerprilste jeugd af gekend moet hebben. Allerlei deskundige instanties zijn nu bezig om de schade van de eerste zes jaar een beetje bij te vijlen en te proberen van dit boendertje een zo evenwichtig mogelijk mensje te maken, maar van de resultaten van deze bemoeiingen heeft de buurt nog niet zo heel veel gemerkt.

Toch was er de laatste weken een merkbare verandering waar te nemen. Het stoute bloed verloochende zich wel niet helemaal, maar er lag iets sereens over het gezichtje, dat er tevoren nog nooit geweest was. Weliswaar liep er nog wel eens heel per ongeluk een ander jongetje tegen hem aan, zodat z'n bril op de grond viel, in gruzels, montuur finaal verbogen, en hij gooide nog wel eens héél toevallig een héél klein beetje nat zand of natte aarde zomaar de lucht in en dan kwam er toevallig een kind voorbij, dat erdoor geraakt werd, ja, dat kan gebeuren natuurlijk, maar verder straalde de heiligheid van hem af en hij zong mooie liederen, want hij ging zijn eerste Heilige Communie doen. Als een van onze dochters een lelijk woord zei, werd ze op de vingers getikt. Dat mocht ze niet zeggen, maar 't was niet erg, hoor, want hij zou het wel voor haar biechten.

Natuurlijk zijn we met het hele gezin naar de kerk gegaan, nadat we eerst nog 's zaterdagmiddags met een paar burens heel oecumenisch de trap hadden schoongemaakt, want alles moest netjes zijn voor het feest.

Hij glom van trots in zijn mooie nieuwe kleren, met geplakte haren, heel bedeesd en onder de indruk, maar lang heeft de braafheid niet stand gehouden. Vanmiddag kwam ik hem tegen. Hij zag eruit als een croquet: kletsnat en onder 't zand. Eerlijk gezegd zie ik hem zó toch veel liever.

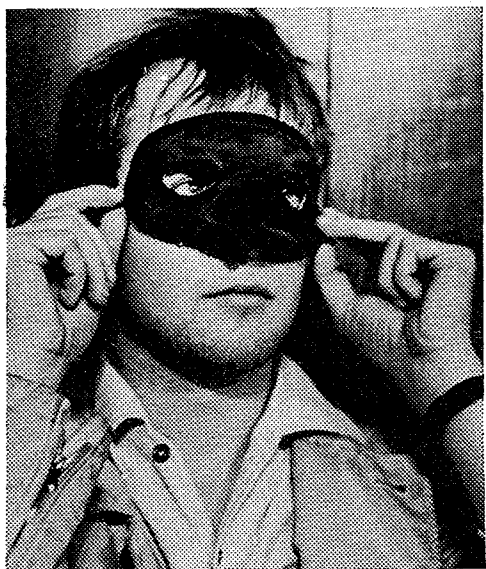
PARANOIA: EEN KNAPPE FILM VAN ADRIAAN DITVOORST

GEESTESZIEKTE is een onderwerp dat kunstenaars altijd heeft geïntrigeerd. Dat is niet verwonderlijk voor mensen, die uit de aard van hun wezen de werkelijkheid altijd zo subjectiveren, dat deze hun medemens meestal on-werkelijk voorkomt. Schept de kunstenaar uit 'de' werkelijkheid niet telkens weer zijn eigen werkelijkheid? De overgang naar de fantasie kan voor hem nauwelijks een stap van betekenis en een eigenlijke grensoverschrijding betekenen. De twee gebieden, die wij zo graag gescheiden houden, zijn meestal voor de kunstenaar allerminst afgebakend, eerder verweven.

Hoe ver is hij daarmee verwijderd van de hallucinatie? Ik ben nooit aan de indruk gekomen, dat aan sommige geestesziekten een, zij het onbewust, zo ver doorgevoerde subjectivering, vereiening van 'de' werkelijkheid ten grondslag ligt, dat ze voor 'het gezonde verstand' ongrijpbaar zijn geworden. En dat maakt voor mij de affiniteit van de scheppende kunstenaar met dit onderwerp ten minste begrijpelijk.

Dat schilders en schrijvers er vaak op schitterende wijze in geslaagd zijn een brug te slaan naar die andere, ons vreemde, leefwereld behoeft ons dus niet te verbazen. Evenmin werpt het al te grote vraagtekens op, dat het filmers zelden gelukt is een zuiver beeld van een geestesziekte te scheppen. Bijna altijd viel de filmmaker door de mand als handig verkapt verkoper van sentimenten die – terwille van de oppervlakkige herkenbaarheid – vaak recht trok wat krom was en hoeken afsneed om eerder bij zijn doel te komen. Al te vaak moest de film concessies

KEES VAN EIJK
als Arnold Cleever, de jonge geestes-
zieke die aan zijn waan ten onder gaat

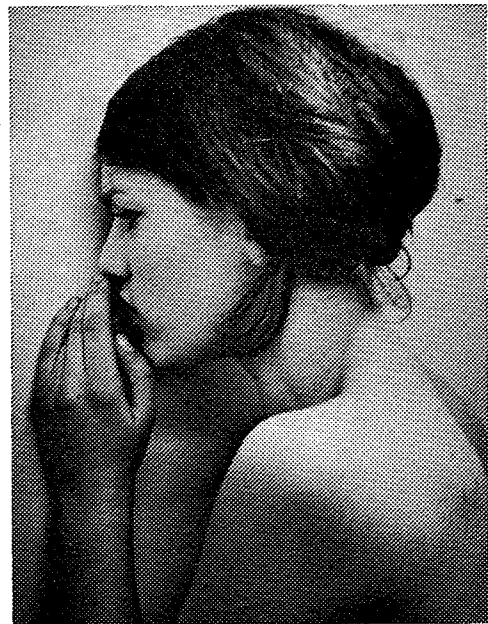

doen aan de verkoopbaarheid van het produkt, dat daarom steeds aan vrij gladde vormeisen moest voldoen en – terecht – in het verdomboekje van de kunst belandde.

Dat het de Nederlander Adriaan Ditvoorst, nota bene in zijn eerste grote speelfilm, is gelukt een artistiek aanvaardbare verbeelding te maken van 'Paranoia', een novelle van W. F. Hermans, verdient daarom grote bewondering. Paranoia is de vorm van krankzinnigheid waarbij de waan als enig symptoom voorkomt, maar waarbij het intellect niet gestoord is. De verwerking van de waandenkbeelden lijkt volstrekt logisch. Ditvoorst volgde Hermans' gegeven nauwgezet. De jonge Arnold Cleever waant zich een ontsnapte Nederlandse SS'er en houdt zich schuil in een somber huis aan de Amsterdamse Amstel, waar de hospes zijn huurders eruit wil werken. Zoekend naar steun gaat hij naar zijn oom, een angstige en vadsige dégeneré, die zijn 'diskreet' foto-werk niet meer aandurft. De enige die poogt Arnold (Kees van Eijk) te helpen is het meisje Anna, zijn naïeve vriendinnetje. Lang doet zij haar best zijn isolement te doorbreken, maar het lukt niet, ook niet wanneer hij haar even lijkt te kunnen vinden als hij haar, tegen het eind op bed uitkleedt. Plotseling echter sluit hij haar naakt op in een kamertje. Daar komt Anna langzaam tot inkeer (bijzonder mooi gespeeld!) en berust zij tenslotte op haast kinderlijke wijze in haar onmacht. In een groteske slotscene doodt hij zijn hospes, stapt uit het zolderraam en valt op straat te pletter.

De stilering van de naargeestige sfeer van afbraak, waarin Arnold gesitueerd is – van een handeling kan men nauwelijks spreken – is treffend. De beelden van verval (het huis, de vertrekkende huurder, de troosteloze huizenrijen en het grachtenwater!) vormen meer dan een decor waartegen de trieste vertelling geplaatst is. Veeleer dient het als raam, waarbinnen de hopelloze vervolgingswaan van Cleever ten einde gaat lopen. Voor de eerste maal is het gezicht van Amsterdam niet koren op de VVV-molen, maar een werkelijk functioneel element in de duiding van Arnold Cleever's wereld.

Zo maakt Ditvoorst trouwens het hele verhaal los van Hermans' situering in de eerste na-oorlogse jaren. Maar hij doet dat zo intelligent, dat er geen sprake is van een eigenzinnige interpretatie, maar van een waardige film-bewerking. Met name de subtiele aanwijzingen van de ontoereikendheid van Anna's liefde zijn met veel gevoel aangebracht; als hoogtepunt de terecht geroemde scène in het buurtcafé, waar Anna een paar ziet dansen waarvan de vrouw de armen in

PAMELA KOEVOETS
die op ontroerende wijze het meisje
Anna speelt

gipsverband draagt. Tegenover deze zinvolle symboliek kan men het jammer noemen dat Ditvoorst Anna's vader tegenover haar wat plompverloren als extra-uitleg moet gebruiken. Dat is een zwak punt in de structuur van de film. Grote lof verdienen echter Pamela Koevoets, die Anna op introverte wijze soms ongelooflijk herkenbaar gestalte gaf en Jan de Bont om zijn fraaie en beweeglijke camera-voering.

Op 'Paranoia' van Adriaan Ditvoorst is stellig detail-kritiek te mogelijk. Maar wat ik veel liever doe is bedenken hoe aansprekend Ditvoorst het beeld gevormd heeft van een zieke geest in zijn isolement, dat zelfs de oprechte, kinderlijke liefde van een meisje niet kan doorbreken.

CASPER VOGEL

'Gesprekken met moderne Russische schrijvers'

DE titel van M. Mihajlov's boek 'Gesprekken met moderne Russische schrijvers' – vertaling uit het Duits door J. C. de Bruïne, uitgave: Het Wereldvenster, Baarn (f 8,90) – dekt de inhoud niet geheel. De Joegoslavische auteur die, zoals bekend, thans tot gevangenisstraf is veroordeeld, geeft zijn indrukken weer van gesprekken met Russische schrijvers. Maar hier is geen sprake van een onbevooroordeeld verslag van interviews. Herhaaldelijk brengt schrijver zijn eigen visie naar voren en polemiseert hij met zijn gastheren over kunst en levensbeschouwing.

Belangwekkend zijn hierbij de verschillen in opvattingen tussen jongere auteurs (Bondarew, Tendrakow, Woznesensky) en oudere schrijvers met een gevestigde reputatie (Leonow, Ehrenboerg). Mihajlov gaat, in tegenstelling met de meeste Russische schrijvers, ervan uit dat een oplossing van de sociale problematiek geen oplossing betekent van de menselijke levensvragen. Hij stelt zich hierbij aan de zijde van oudere Russische denkers als Solowjow, Berdjajew en Sjestow, die onder het Sowjetregime geen erkenning meer vinden.

Als laatste hoofdstukken zijn opgenomen kritische beschouwingen over antisemitisme en de psychologie van de 'homo sovieticus', alsmede een open brief van Mihajlov aan de redacteur van een Joegoslavisch tijdschrift. Als bezwaar tegen dit boek kan men aanvoeren, dat de verslaggever Mihajlov te veel zijn eigen mening in het geding brengt. De vertaler is kennelijk geen slavist. Een groot aantal Russische namen zijn onjuist gespeld.

P. KRUG

PROBLEMEN VAN ONTWIKKELINGSHULP (2)

IN ons eerste artikel hebben we ons bezig gehouden met enkele aspecten van het begrip 'hulp'. We willen nu trachten aan te geven waardoor een bepaald land gekenmerkt wordt, dat technisch-economisch onderliggend is en daardoor behoefte heeft aan hulp. We willen ook nagaan of datgene, waaraan het werkelijk behoefte heeft, dat is wat de technisch-economisch bovenliggende partij zo graag verpakt als hulp geeft. Met de definitie 'technisch-economisch onderliggend' geven we aan dat er iets loos is met de technische en economische ontwikkeling naar de maatstaven van de bovenliggende partij. We zeggen dat zo'n land een stagnerende economie heeft. Dat er verborgen werkloosheid heerst. Dat de arbeidersproductiviteit in de agrarische sector (de enige sector, want handel en industrie zijn er niet of ze worden gemonopoliseerd door derden) zeer laag is. Dat er weinig besparingen zijn. Dat de gezondheidstoestand slecht is. Dat het geboortecijfer zeer hoog is, maar dat het sterftecijfer onder de zuigelingen ook hoog is. Dat de gemiddelde leeftijd laag is. Dat het analfabetisme procentueel zeer hoog is. Dat het gemiddeld inkomen

per hoofd der bevolking per jaar zeer laag is, maar dat er een dunne bovenlaag is die beschikt over onvoorstelbare rijkdommen. Dat de infrastructuur slecht ontwikkeld is. Dat onverantwoordelijke elementen de bevolking op verkeerde gedachten brengen, als zou een volle maag te prefereren zijn boven vrijheid. (Vrijheid van wie eigenlijk, van het volk dat nooit vrijheid heeft gekend en alleen maar honger, of de vrijheid van de bovenlaag om in weelde te blijven baden met – hoe bestaat het – uitgerekend de hulp van ons, van u, van mij). En last but not least, we slikken het als zoete koek als de elite zegt: bescherm ons tegen het communisme, want als wij eraan gaan, gaan jullie ook (Vietnam). Bekijken we de bovenstaande opsomming wat nauwkeuriger, dan kunnen we constateren, dat hulp geven op slechts een van de genoemde terreinen – wil het althans enige betekenis hebben – een uitermate kostbare en zeer langdurige zaak is. Het zal echter geen van de lezers (zelfs de grootst mogelijke leek) moeite kosten om te beseffen dat hulp op slechts één terrein, hoe effectief ook, uiteindelijk totaal zinloos is. Ter toelich-

ting: alleen medische hulp (hoe zeer ze ook appelleert aan onze morele gevoelens) heeft slechts tot gevolg dat het aantal te voeden monden groter wordt. Sterker: de bevolkingsexplosies in wat we dan noemen de 'ontwikkelingslanden' is veroorzaakt doordat de medische toestand verbeterd is zonder een gelijkwaardige verbetering op de andere terreinen. De actie 'Eten voor India' is, met welke goede bedoelingen ook opgezet, in wezen zinloos want het Indiaanse volk wordt daar helemaal niet mee geholpen. We strooien hen daarmee zand in de ogen. We camoufleren daarmee dat er iets wezenlijks mis is met de structuur van het land. En de rekening wordt later onherroepelijk gepresenteerd met een nog grotere hongersnood, waar zelfs Amerika met zijn grote voedseloverschotten niet tegen op kan. Waarmee we niet willen zeggen, dat de actie 'Eten voor India' niet moet worden gevoerd! Indien we werkelijk bereid zijn om de zaak in zijn naakte waarheid te zien, dan zullen we vroeger of later moeten vaststellen, dat hulp van buitenaf – hoe grootscheeps ook en hoe langdurig ook – nooit en te nimmer

wezenlijk effect heeft, indien ze niet gedragen wordt door de wil van het volk (hiermee bedoelen we dus het gehele volk en niet de dunne bovenlaag) om zelf uit de moeilijkheden te komen. Onlangs lasen wij bijvoorbeeld dat de regering Soeharto van Indonesia kennelijk door het aanvaarden van buitenlandse hulp gekozen had voor de technisch-economische ontwikkeling van Indonesia zonder de hulp van de tani, de boer, dus zonder de hulp van het volk. Er is niet veel verbeelding voor nodig om na te gaan wat daar van terecht komt. We beweren niet dat de helpende landen daar slechter van worden. In tegen-deel zelfs! Maar daar gaat het natuurlijk niet om, als je werkelijk helpen wilt. We willen ook helemaal niet beweren dat een groot aantal Indonesiërs daar niet beter van wordt. Ook daarom gaat het niet. Waar het om gaat is, of Indonesië in staat zal zijn met de buitenlandse hulp en zonder de hulp van het volk op een zodanig ontwikkelingspeld te komen, dat deze hulp niet meer nodig zal zijn. Wij vrezen met bange vreze.

ONG BING JONG

Dialogo tussen Oost en West

ARNOLD BUCHHOLZ* is een bioloog die samen met Klaus Mehnert de Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde heeft geleid. Hij heeft niet alleen een grondige kennis van het wijsgerige en wetenschappelijke denken van de communisten, maar ook een ruime ervaring in de wetenschappelijke contacten tussen Oost en West. In die contacten werd behalve naar een uitwisseling van wetenschappelijke gegevens ook gestreefd naar een intensieve toetsing van algemenere opvattingen, die zou kunnen leiden tot verdieping van de eigen inzichten en tot integrale gemeenschappelijke visies. Daarbij deed zich voortdurend een merkwaardige paradox voor. Enerzijds is het zo dat 'hoe langer men nadent over de geestelijke Oost-West-problematiek, des te duidelijker wordt het dat alle grote problemen die in de geestesgeschiedenis een rol spelen ermee zijn verweven' (p. 9). Maar anderzijds spreekt men herhaaldelijk langs elkaar heen, is men eerder overtuigd van wederzijdse politieke en ideologische tegenstellingen dan van de mogelijkheid van een dialoog. Voor die dialoog nu is het nodig het hele terrein nog eens integraal te bezien. Buchholz doet een poging in die richting. Hij accentueert hier en daar opzettelijk te scherp. Hij beschrijft het communistisch toekomstbeeld (materiële, sociale, medische, opvoedkundige zorg voor iedereen, de vorming van de communistische mens, het afsterven van de staat). Er is in het Westen nauwelijks een 'tegen-ideologie' die het hiertegen kan opnemen. Maar in het Westen legt men grote nadruk en hecht men grote waarde aan (individuele en democratische) 'vrijheid'. In het Oosten is de 'betere wereld' een zichtbaar toekomstperspectief en wantrouwt men het vrijwel ontbreken van een toekomst-

ideaal in het Westen. Omgekeerd staat het Westen huiwerig tegenover de beknotting van de persoonlijke vrijheid in het Oosten. Om het wantrouwen te overwinnen is het nodig om niet alleen begrip op te brengen voor elkaars standpunt, niet alleen een politieke vrede en coëxistentie te handhaven, maar ook een gemeenschappelijke basis te vinden voor een *geestelijke vrede* (p. 50). Het tweede deel van het boek beschrijft uitvoerig de huidige stand van filosofische discussies, de praktische ervaringen en methoden, de hoofdthema's en de daarbij bereikte resultaten. In het nawoord bij de Nederlandse uitgave wordt nog de ontwikkeling geschetst na 1962, waarbij vooral de belangrijke gesprekken tussen marxisten en christenen in het Paulusgenootschap een leidende rol spelen. De grote positieve bijdrage van het boek is echter het derde deel, waarin de auteur de lacunes aantoonst zowel in het westerse als in het communistische denken, waarover dan juist door het voortgezette gesprek belangrijke overkoepelingen mogelijk zijn, zoals over de problemen van 'de zin van het leven', 'de wijzen van kennen en begrijpen', 'de dood', 'de vrijheid', 'de waarheid', 'de historische wetmatigheid', en dan niet ijl theoretisch gesteld maar in samenhang met de praktische, sociale en politieke realisatie. Ongetwijfeld liggen hier met name voor humanistische denkers en praktische werkers belangrijke taken, waarom wij ook de lezing van dit boek in humanistische kring van harte aanbevelen.

K. S. L.

*) Arnold Buchholz 'De dialoog tussen Oost en West', uitgave Pantoskoop, Amsterdam.

Standbeeld voor Thomas More

ENGELSE vereerders van de grote humanist Sir Thomas More – die leefde van 1478 tot 1535 – hebben het plan te zijner nagedachtenis een standbeeld te doen vervaardigen in Chelsea, Londen. Zij verzoeken allen, dus ook Nederlanders, die dit plan financieel willen steunen, hun giften te doen overmaken aan R. H. Mainwaring Esq., Westminster Bank Ltd., 224 King's Road, Chelsea, London S.W.3. Er is rond £ 10.000 (rond f 110.000) nodig om het plan te verwezenlijken.

More, die zeer bevriend was met de Nederlandse humanist Erasmus, werd na een schitterende carrière in staatsdienst in 1535 op last van koning Hendrik VIII ter dood gebracht, omdat hij weigerde de vorst als hoofd van de van Rome afgescheiden Anglicaanse Kerk te erkennen. Hij streed, evenals Erasmus, voor de vrijheid van iedere mens zijn eigen overtuiging te belijden. More werd, als auteur, vooral bekend door zijn boek 'Utopia', waarin hij een soort ideaalstaat schildert.

DE Italiaanse regering heeft een wet laten aannemen, die vrijstelling geeft van militaire dienst aan alle jonge mannen, die daarvoor de leeftijd hebben en die naar tevredenheid minstens twee jaar werken bij goedgekeurde programma's voor technische bijstand in ontwikkelingslanden.

(Uit: Unesco-Nieuws)

Problemen omtrent het al of niet bestaan van een god (3)

IN zijn artikel 'Problemen omtrent het al of niet bestaan van een god' (M. en W. 15 april) zegt de heer G. L. Salm dat het begrip 'god' in christelijke zin meer en meer van 'vermenselijkingen en omlijningen' wordt losgemaakt, m.a.w. meer dan ooit het karakter van een mysterie krijgt. 'Een gesprek over dat mysterie, hoe zinvol ook, kan nooit meer opleveren dan een voorzichtig vraagteken,' zegt de schrijver, die echter blijkens het laatste gedeelte van zijn artikel toch ook wel ruimte wil laten voor het 'zijn van het andere', het 'onkenbare'.

Nu zou men Salm (en anderen) graag het advies van Wittgenstein willen voorhouden: 'Waarover men niet kan spreken, daarover moet men zwijgen.' Vermoedelijk een nutteloos advies, want Salm en tallozen met hem in alle tijden en culturen hebben behoefte gehad te spreken over 'het' mysterie. Ook agnostici als ondergetekende zullen deze behoefte moeten erkennen. Toch is het goed ons bij dit spreken duidelijk voor ogen te stellen, dat onze geestelijke polsstok slechts beperkt van lengte is. Wij kunnen niet aan ons mens-zijn ontsijgen om 'achter' de werkelijkheid te zien. (Mystici als Böhme en Blake laat ik hier buiten beschouwing omdat hun visioenen een te persoonlijk karakter hadden en door de gemiddelde mens niet mee-ervaren, laat staan gepeild en verstaan kunnen worden.)

Bovendien rijst de vraag of er nog een 'andere' werkelijkheid is dan de menselijke. Hoe zou men als mens over deze 'werkelijkheid' kunnen spreken? Meer en meer dringt ook in christelijke kringen het besef door dat alle nauwomgeschreven dogmatische formuleringen het mysterie van ons zijn (waarom is er überhaupt iets?) niet kunnen benaderen*). Men gaat inzien dat er hoogstens sprake kan zijn van symbolen en beelden die de 'vol-ledige' paradoxale werkelijkheid echter nimmer geheel tot uitdrukking kunnen brengen. Met de humanist zijn vele christenen (misschien te langzaam) gaan inzien dat het zinvolle en het zinloze, kosmos en chaos op wonderlijke wijze verweven zijn. De constructie, waarin het goede aan god, het kwade aan de duivel wordt toegeschreven, leidt in zijn uiterste consequentie niet alleen tot een manicheïstisch**) dualisme of tweegodendom, het blijkt ook een te simplistische voorstelling te zijn, aangezien de werkelijkheid niet in twee delen (een zwarte en een witte) uiteen valt.

Tegelijk echter wordt het steeds meer duidelijk dat de christelijke benadering van de gods-gedachte er slechts één is temidden van vele andere. Het agnosticisme laat de vragen staan, het atheïsme ontkent het bestaan van god, het monothéisme erkent één god, het polythéisme vele, het panthéisme vereenzelvigt god en wereld, het panentheïsme ziet de wereld als vervat in god (god doordringt het heelal maar zonder zich ermee te vereenzelvigen).

Merkwaardig nu is, dat in het Oosten al deze benaderingen naast elkaar hebben kunnen bestaan (meestal zonder geloofsvervolgning en inquisitie!), juist omdat elk van de verkondigers van een bepaalde leer (vaak beter dan hun volgelingen) zich bewust was, niet alleen van de betrekkelijkheid van eigen inzicht maar ook van het menselijk onvermogen te komen tot adequate uitspraken over niet-empirische begrippen als god, wereld, lot en leven. De sterke dogmatisering in bepaalde christelijke stromingen (in het Westen sterker dan bv. in het Russisch-orthodoxe christendom) heeft steeds weer opnieuw het aanzijn gegeven aan uiteenlopende richtingen en secten, die alle pretenderen de 'zuivere' leer te brengen (hetzelfde verschijnsel

ziet men merkwaardig genoeg in de politieke dogmatiek zoals die van marxisme-leninisme). Men verdiepte zich hierbij maar niet te veel in de vraag wat de oorzaak was van een dergelijke verscheidenheid. De buitenstaander verwondert zich vaak over de neiging van mensen hun geloof, dat toch voortspuit uit religieuze belevenissen en ervaringen vast te leggen in verstandelijke formules, die blijkbaar een zeker houvast moeten garanderen. Bart de Ligt schreef dan ook: 'Ik loop wel eens rond met de gedachte of veel godsdienst niet voortkomt uit een tekort aan eerbied voor het mysterie in de kosmos en in onszelf.'

Mystici in alle tijden en in alle religies (in tegenstelling tot de dogmatici) waren zich er daarentegen vaak van bewust hoe weinig de menselijke ratio bij machte is het wezen der werkelijkheid en de grond van ons bestaan in begrippen te vatten. Evenals Spinoza wisten zij: 'Omnis determinatio est negation' (iedere bepaling is een ontkenning, d.w.z. met iedere bepaling stelt men grenzen aan een begrip en het Absolute kan dus nooit bepaald worden). En de Chinese mysticus Lau-Tze vertolkte met deze woorden de ervaring van alle mystici 'Wie de geheimenis kent, spreekt niet. Wie spreekt, kent de geheimenis niet.'

Méér dan het beschouwende rationele denken is het de kunst, de poëzie, de muziek gegeven bij de mens, die hiervoor ontvankelijk is, het gevoel voor het mysterie te wekken. Ik denk hier bv. aan het volgende gedicht van de pantheïst Dér Mouw:

AQUARIUM

*In schem-rig groen stukje van de oceaan
Zweeft als een schim het zeedier, transparant:
Zich zelf vergetend, ziet door glazen wand
De menschengestalt 't ontzaglijk wonder aan,*

*Hoe 't zieltje, dat in elk trillend orgaan,
Teer van doorschijnendheid, onzichtbaar brandt,
'T vreemd, glazen vogeltje zijn fijn als kant
Geweven vleugeltje golvend doet slaan.*

*Zoo drijft mijn vers in mij, zelf deel van God;
En iets, dat met verstand en weten spot,
Verbergt zich in kunst'ge doorschijnendheid;*

*En wie het leest, voelt, voor één oogenblik
Verplaatst buiten de grenzen van zijn Ik,
Trillen 't mysterie van zijn eeuwigheid.*

Brahman II, 79

In zijn bekende werk 'Das Unbehagen in der Kultur' wijst Freud op een brief van Romain Rolland, waarin deze spreekt over de mystiek als over een 'Gefühl von unauflösbaren Verbundenheit, der Zusammenhörigkeit mit dem Ganzen der Aussenwelt'. Opvallend is dat de mystiek in de uiteenlopende culturen en religies gelijke trekken vertoont. Religieuze ervaringen van mystici in verschillende landen en tijden blijken merkwaardige overeenkomsten te hebben. Wat scheidt, zijn niet deze ervaringen, maar de achteraf geformuleerde en zo nodig in dogmata vastgelegde geloofsdenkbeelden.

Zowel in het christendom als in de islam werden de mystici door de dogmatici meest als ketters beschouwd. Vooral de westerse mens schijnt een sterke behoefte te hebben aan begripsbepaling en dogmatisering. In oosterse religies is deze behoefte veel minder sterk aanwezig, althans bij de grote religieuze figuren. Opmerkelijk is, dat in de Bhagavad-Gita, deze grootse

schepping van de Indische geest, de godheid nu eens een persoonlijk dan weer een bovenpersoonlijk of een pantheïstisch karakter heeft, twee opvattingen die in openbaringsgodsdiensten als christendom en islam volledig onverenigbaar zijn. De god Krisjna verschijnt in de eerste hoofdstukken als vriend van Arjuna, maar openbaart zich in het elfde hoofdstuk als de bovenpersoonlijke, kosmische god: 'Ik zie geen eind, geen midden, geen begin van U, o Heer des heelals, o Gij wiens gedaante het heelal is' (vertaling J. P. K. Sukul).

Voor de Boeddha zijn alle vragen over een persoonlijk God, over eindigheid en eeuwigheid, theoretische en daarmee nutteloze vragen omdat zij de mens in nood niet kunnen helpen. Boeddha vergelijkt de sterfelijke, lijdende mens, die zich met deze vragen bezighoudt met iemand, die door een giftige pijl getroffen is, maar weigert de pijl door een arts te laten verwijderen, voordat hij precies weet, wie degene is die hem afschoot, van welke familie hij is en groot of klein, donker of blond, hoe groot de boog was enz.

Voor Gautama Boeddha is deze wereld een in lijden gedompelde wereld, waarin wezens leven ten koste van elkaar en waarin de verlossing van het lijden de centrale taak van de mens is. De Boeddha, berustend in zijn niet-weten over allerlei metafysische problemen, antwoordt zijn leerlingen op de vraag: 'Is de wereld eeuwig of niet, oneindig of niet, bestaat er een leven na de dood?' niet zonder meer met ja of neen. Hij zegt tot hen: 'De wereld is eeuwig, dat leer ik niet; de wereld is niet eeuwig, dat leer ik niet; de wereld is tegelijk eeuwig en niet eeuwig, dat leer ik niet; de wereld is noch eeuwig, noch niet eeuwig, dat leer ik niet.' Een andere pregnant uitspraak luidt: 'Neemt men het bestaan Gods aan, dan berust zijn almacht of op de eeuwige kosmische wet of op iets anders; in het eerste geval is die wet primair, in het tweede is Gods almacht ondergeschikt aan iets anders.'

In de zesde eeuw na Chr. trok de Indische Boeddhistische leraar Bodhidharma (de stichter van het tegenwoordig zo en vogue zijnde Zen-Boeddhisme) naar China, waar de meester door keizer Woe werd ontvangen. Wanneer de keizer hem vraagt naar de heilige waarheid en het hoogste beginsel, antwoordt Bodhidharma: 'Dat beginsel is in ieder ding. Er is niets heiligs.' De keizer, ontsteld en verbaasd over een dergelijk antwoord, vraagt daarop met enige ergernis: 'Wie zijt gij dan, die voor mij staat?' Het laconieke antwoord luidt: 'Ik weet het niet, majesteit.'

Deze enkele uitspraken maken ons duidelijk, dat Schopenhauer met enig recht kon zeggen, dat het oorspronkelijk Boeddhisme niet monotheïstisch noch polytheïstisch noch pantheïstisch is, het laat immers alle vragen open. Schopenhauer verhaalt ons van een gesprek (in 'Ueber die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde', § 34), dat de Nederlandse goeverneur van Ceylon in 1766 met de priors van de vijf voornaamste Boeddhistische kloosters van dit eiland had. Het gesprek was vruchteloos, omdat de goeverneur de monniken alsmat vroeg naar de 'Schepper der Wereld', terwijl deze vraag voor de monniken geen uitgangspunt kon zijn. Hun uitgangspunt was niet de persoonlijke god-schepper, maar het lijden van de wereld.

Vele humanisten zullen de visie van het boeddhisme, dat de wereld slechts lijden is, verwerpen als te eenzijdig. Maar ergens is er toch ook weer in dit agnostische boeddhisme een aanknopingspunt met ons humanisme. Leidt de erkenning van het mysterie en de relativering van de dogmatiek niet tot de 'eenheid boven geloofsverdeeldheid' waarover Leo Polak sprak? En waaraan heeft de mensheid thans meer behoefte dan aan eenheid? 'One world or none'! Het humanisme ervaart de wereld als een absurditeit (is ook het zinloze lijden niet absurd?).

(Vervolg op pag. 7)

Problemen omtrent het al of niet bestaan van een god (4)

ER is bij de mens blijkbaar een onuitroeibare drang om achter het leven van alle dag een ander leven te zoeken, een leven waar twee en twee niet noodzakelijk vier is, maar best iets anders kan zijn. We hebben het als spreker voor het Humanistisch Verbond in iedere gemeenschap ontmoet, waar wij een spreekbeurt vervulden. We ontmoetten het thans weer in het artikel van de heer G. L. Salm onder de titel 'Problemen omtrent het al of niet bestaan van een God' (zie M. en W. van 15 april jl.). De heer Salm zette hier zijn gedachten op papier met de kennelijke bedoeling daardoor een discussie uit te lokken. Hij stelt dat het zwichtend godsgeloof der christenen het humanistisch agnosticisme nadert en dat een nieuwe terminologie moet worden geschapen om de verschillen tussen deze twee te overbruggen.

Merkwaardig is het, dat de heer Salm daarbij poogt aan te knopen waar de christelijke wereldduiding faalt, nl. bij de gedachtefout, dat het Andere, het Onkenbare, begint waar onze ervaring tekort schiet. Het is niet juist gebleken, dat de begrenzing van de ratio tegelijk het evidente bewijs vormt voor het bestaan van dit 'Onkenbare'. Dit is het oude godsbewijs in nieuwe gedaante en betekent opnieuw, dat het mysterie wijkt met elke verruiming van onze kennis. Nu onze kennis zich in zo'n stormachtig tempo verruimt, begint men de voosheid van dit godsbewijs allerwege in te zien en het lijkt niet raadzaam bij de humanistische verdieping dit 'glijdend' element, het in beweging zijnde eindpunt van onze kennis, als uitgangspunt te nemen. Men springt wegens het levensgevaar immers liever niet van een rijdende trein?

En bovendien: waarom zou men het mysterie zo oneindig ver zoeken, nl. op vier miljard lichtjaren afstand? Het is ermee als met het geluk, dat men ver zoekt - om het tenslotte thuis te vinden. Het mysterie is de mens zelf, levend in zijn wonderlijke dualistische wereld. Wie uwer heeft gedacht, dat de humanist een materialist is? Zou er nog een humanist zijn die vasthoudt aan de negentiende-eeuwse materie? We weten allen, dat de begrippen energie en materie in elkaar overvloeien en dat wat wij 'werkelijk-

heid' plegen te noemen, ons niets zegt omtrent de ware aard van het zijn, maar slechts een tussenmenselijke vertolking is van het zijn.

We zijn ons alleen niet bewust, dat deze sprong van het zijn naar onze psychologische werkelijkheid een eeuwig ondoorgroendelijk mysterie is. Onze psyche herschept de kwantitatieve wereld in een kwalitatieve wereld. Dit is een duidelijke breuk in het continuüm van het Kwantum. Met de levende psyche begint het absoluut andere. Wij leven in beide werelden een dualistisch bestaan, om niet te zeggen een pluralistisch bestaan, omdat wij onze kwalitatieve werkelijkheid tenslotte ook nog psycho-sociaal structureren.

Moeten wij inderdaad zoeken naar een nieuwe terminologie? Ach, waarom? Laten wij het zo eenvoudig mogelijk houden. Onze menselijke werkelijkheid is er een van kleur en klank, van warmte, van geuren, van pijn, zachtheid en soliditeit. Stuk voor stuk zijn dit vertolkingen van de kwantitatieve informatie, die onze zintuigen van de wereld opvangen. Geluid bestaat uit kwantitatief verschillende luchttrillingen, licht en kleur zijn psychische vertolkingen van zoveel trillingen per seconde. Al onze zintuigen leveren een kwantitatieve informatie, die wij vertolken in een kwalitatieve werkelijkheid. Zelfs materie krijgt door onze ziel zijn tastbare werkelijkheid. Uiteraard is er een nauwe samenhang tussen de kwantitatieve wereld en onze kwalitatieve vertolking daarvan. Als wij vragen naar de waarheid van een kwalitatieve realiteit, dienen wij te zoeken naar het bewijs van een kwantitatieve informatie. Ondertussen blijft het feit bestaan, dat onze gehele werkelijkheid kwalitatief geaard is: niemand denkt bij het horen van een stem aan zoveel luchttrillingen per seconde; men hoort toonhoogte en timbre. Onze kwantitatieve waarneming van een landschap, een bloem, een vertrouwd gezicht, valt voor niemand uiteen in het kwantum lichttrillingen, waaruit de tot ons komende informatie bestaat, maar voor ieder die normaal ziet, in kleuren en contouren, in een herkenbaar patroon van lichtschakeringen. Het zijn deze vertolkingen van het zijn, die onze kwalitatieve werkelijkheid vormen en deze sprong in het rijk van de psyche is een onverklaarbaar mysterie, aan de wortel van alle menselijke bestaan.

G. D. LUTKE MEIJER

(Vervolg van pag. 6)

Camus zegt het aldus: 'Het absurde ontstaat uit de confrontatie van de mens, die vraagt en de wereld die op een onredelijke wijze zwijgt... Al kan ik de verschijnselen wetenschappelijk vatten en opsommen, daarom kan ik de wereld nog niet begrijpen' (De mythe van Sisyphus). Inderdaad: de wereld (of zo men wil... God) zwijgt. Op onze vragen wordt geen antwoord gegeven, onze verlangens blijven al te vaak on vervuld, onze idealen blijken slechts voor een deel of in het geheel niet te realiseren. Maar juist deze erkenning leidt er toe, dat men de wereld gaat zien als een *uitdaging*, waarop afhankelijk van de situatie een antwoord gegeven moet worden, echter niet alléén met ons denken maar óók met ons voelen en handelen.

P. KRUG

*) Zie hierover o.m. prof. P. Smits 'De Godsvraag opnieuw gesteld' in 'Mens en Kosmos' nov./dec. 1966.

**) Manicheïsme was de leer, die twee goddelijke wezens of beginselen aannam: een goed (het licht) en een kwaad (de duisternis). Deze leer is afkomstig van de door Zoroaster beïnvloede Perzische secte van Manes, uit de derde eeuw. Het officiële christendom heeft het manicheïsme verworpen.

1951	100	INDEX-CIJFERS
1952	100	van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
1953	100	
1954	104	
1955	106	
1956	108	
1957	115	
1958	117	
1959	118	
1960	121	stijging 0,85%
1961	123	„ 2,54%
1962	127	„ 1,65%
1963	132	„ 3,25%
1964	140	„ 3,94%
1965	147	„ 6,06%
1966	156	„ 5,00%
1967	?	„ 6,12%

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering.

Hoe en Waarom" wordt

verteld op welke wijze „Aurora"

haar verzekeren een

zoveel mogelijk waardevaste

levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVERZEKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Gebouw Aurora - Stadhouderskade 1a

Amsterdam - Telefoon 18 55 55

Congres 1967

HET congres 1967 zal in de geschiedenis van het Verbond als een onbelangrijke bijeenkomst geboekstaafd staan: er werden geen belangrijke resoluties genomen en de congresgangers kregen nauwelijks enige injecties, die hen straks in staat zullen stellen hun gemeenschappen tot grotere activiteit te inspireren. Met andere woorden: op de buitenwacht zal dit congres geen grote indruk gemaakt hebben en voor het interne werk zal de invloed praktisch nihil zijn.

De oorzaak hiervan lag in het congressthema. Nadrukkelijk wil ik vaststellen, dat het pre-advies van Spigt en de daarop gevolgde commentaren van Kooy en Neervoort degelijk werk zijn, maar - had (heeft) het Verbond hieraan behoefte? Reeds in 1965 werd vastgesteld, dat de kleine strijd, erkenning, met succes gestreden was en dat het Verbond nu in grote strijd gewikkeld was: het vervullen van de vele taken, die het zichzelf gesteld had. Als in elke grote strijd worden ook hier twee dingen vereist, nl. geld en mankracht. Geld, niet verkregen door een nieuwe contributie-regeling alleen, maar vooral ook door een groter aantal leden. Mankracht, eveneens als gevolg een groter aantal leden, plus een op grotere schaal meedoen van de 15.000 leden.

Maar in plaats van vervuld te zijn van een bruisend enthousiasme om in zijn gemeenschap geld en mankracht aan te trekken en activiteiten op te wekken, verliet de congressist de vergaderzaal met het onvoldane gevoel, dat hij zich moe had gepraat over zijn eigen identiteit... Zelfs als al dat gepraat (dit woord fatsoenshalve) geresulteerd had in een herziening van de grondslagen van ons beginsel, dan nog zou het zonde van de vele tijd zijn geweest want nogmaals, daarom is het ons thans niet begonnen. De beantwoording van de vraag, hoe het Verbond aan geld en werkrachten kan komen, is belangrijker dan die betreffende onze identiteit. Laat het Verbond streven naar de organisatie van een congres, waarop duidelijke standpunten blijken van onbelangrijke problemen van deze tijd en waaruit de deelnemers krachten kunnen putten, die doorwerken in hun gemeenschappen.

C. J. Knop

Uitdaging en antwoord

Inleidingen gehouden tijdens de bijeenkomst 20-jarig bestaan Humanistisch Verbond, door dr. H. J. Roethof, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, prof. dr. J. P. van Praag. f 1,75

Humanisten over echtscheiding

Inleidingen gehouden op de juristenconferentie v.d. Humanistische Stichting Socrates, door dr. H. J. Roethof, mr. M. Rood-de Boer, mr. H. G. van Veen. f 1,80

Invloedrijken

Een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachte naar voren hebben gebracht. f 4,75

Bevrijdend Humanisme

H. Lips. f 3,90

20 jaar Humanistisch Verbond

Een korte samenvatting over de jaren 1956 - 1966. f 2,90

Het Humanisme in de moderne wereld

Inleidingen gehouden tijdens het 16e congres. f 0,85

Te bestellen door storting of overschrijving op giro-rekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

ANNONCES

Alleenst. wed. z. contact met zeer besch. heer, goede ontw., 70-77 jaar, voor wat gez. leven. Houdt v. muziek, dieren, thuis zijn, ook uitgaan, geen gr. stad. Gaarne brieven onder no. 37 a/h buro M. en W.

Welke aardige man wil met mij in contact treden om samen op vakantie te gaan. Ben onderw., wed. ± 55 jr. fin. onafhankelijk, actief en in het bezit van auto, heb gezellig huis in Haarlem. Brieven onder no. 33 a/h buro M. en W.

Voor net gezin aangeboden gerieflijke woning met 3 slaapkamers en vrij uitzicht voor de periode 18/7 - 1/8 a.s. Prijs f 200.- H. L. Menke, Zwartelandstr. 35, Epe, tel. 05780 3010.

Gemeente-ambtenaar, 26 j. zoekt per 1 aug. of later woonruimte in A'dam zuid of centrum. Br. onder no. 35 a/h buro M. en W.

Jongeman, 27 jaar, zoekt reisgenoot (te) voor vliegreis naar de zon in naseizoen. Brieven onder no. 36 a/h buro M. en W.

Huwelijk. Wie wil kennis maken met weduwe, 58 jaar, buitenkerk., slank, 1.66 mtr. Bewoont landhuis buiten; gevestigd te Rotterdam. Financ. onafhank. Durft zelf geen auto te rijden. Brieven onder no. 3231, Adv. Bur. Harte, Bergweg 218, Rotterdam-11.

Nederlandse familie, wonende te Brugge, België, biedt logies aan, met of zonder pension. Inlichtingen mevr. A. Schot-Brevé, Schaarstraat 92, Brugge. Tel. 37048.

Humanistisch Vakantiecentrum 'De Ark', Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Goede verzorging, redelijke prijzen. Kamers beschikbaar tot 8 juli en van 29 juli tot 2 september. Folder op aanvraag.

Per 1 juni wordt de inschrijving geopend voor de bejaarden-woeken van 9 tot 30 september in het Humanistisch Vakantiecentrum 'De Ark', Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Deelname voor personen boven de 60 jaar, prijs f 65,- p.p. per week.

MENS EN KOSMOS

Uit de inhoud: Prof. Dr. J. H. Dubbink, G. Th. Fechner's 'Dag- en nachtaanzicht vergeleken met Dostojefski'; Noud van den Eerenbeemt, 'Ervaringen met L.S.D.'; Milan Machovec, 'Waarop kan de mens van heden hopen?'; Prof. Dr. C. J. Bleeker, 'Roes en vervoering'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Het juninummer bevat o.a.

bijdragen van Merijn Trip, L. van Gelder, Kwee Swan Liat en A. Stempels

Folder op aanvraag

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES
Postbus 114, Utrecht
Giro 58 22 93

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaedvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

„VERANDEREND LEVENSBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers. Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.